

5. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка / Лихачев Дмитрий Сергеевич // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: Антология. – М., 1997. – С. 280–287.

6. Топоров В. Н. Об «экстропическом» пространстве поэзии (поэт и текст) / Топоров Владимир Николаевич // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: Антология. – М., 1997. – С. 213–226

7. Лисиченко Л.А. Лексико-семантичний вимір мовної картини світу / Лідія Андріївна Лисиченко. – Харків: Основа, 2009. – 191 [1] с.

8. Про Миколу Бажана. Літературно-критичні статті, есе. – К., 1984. – 335 с.

9. Калашник В.С. Особливості слововживання в поетичній мові: Навчальний посібник / Калашник Володимир Семенович. – Харків: ХДУ, 1985. – 68 с.

10. Винокур Г.О. Избранные работы по русскому языку / Г.О. Винокур. – М.: Учпедгиз, 1959. – 492 с.

11. Бажан М. Твори в чотирьох томах. – Т.1. / Микола Бажан. – К.: Дніпро, 1984. – 637 с.

УДК 811.111'373.4

Давидюк Т.В.
(Київ, Україна)

СПЕЦИФІКА ФРЕЙМУ WEATHER У ХУДОЖНІХ ТВОРАХ СЕСТЕР БРОНТЕ

У статті розглядається фрейм "weather", що розгортається у художніх творах сестер Бронте як багатомірний, об'ємний концепт з розгалуженою структурою фреймових та міжфреймових зв'язків.

Ключові слова: фрейм, підфрейм, інтегрований фрейм, weather.

В статті речь идёт о фрейме weather, разворачивающемся в художественных произведениях сестёр Бронте как многомерный, объёмный концепт с разветвлённой структурой фреймовых и межфреймовых отношений.

Ключевые слова: фрейм, подфрейм, интегрированный фрейм, weather.

This paper examines the frame "weather", which appears in sisters Bronte's novels and evolves as a many-sided, multi-dimensional concept. The frame "weather" is also characterized by a well-developed structure of frame interrelations.

Key words: frame, sub frame, integrated frame, weather.

У рамках лінгво-когнітивних досліджень фрейм вже традиційно розглядають як систему, за якою організуються уявлення, образи, поняття, концепти, що зберігаються в пам'яті [6: 187]. Услід за М. Мінським (якого вважають одним з основоположників фреймових досліджень) вчені погоджуються з наступним визначенням феномену: "**фрейм** – це ієрархічно організована структура інформаційних даних, що акумулює знання про

© Давидюк Т.В., 2011

певну стереотипну ситуацію і формує певну понятійну базу мовного і позамовного досвіду” [7:7; 8:23-24; 3: 106].

Відомий дослідник семантики сцен і фреймів, Ч Філмор, розглядаючи сцени, фрейми та схеми як специфічні засоби організації знань, вказує, що значення лексичної одиниці завжди співвідноситься з будь-яким осмисленим сприйняттям, переживанням, досвідом, дією чи об'єктом, які зберігаються у пам'яті людини. [11: 313]. Таким чином, фрейм, як психоментальне утворення, структурує інформацію, узагальнює дані, зберігає у пам'яті не тільки всю інтерпретовану сукупність знань, а й те, **як** вони переосмислюються людським розумом та зберігаються у пам'яті: “...людина, яка намагається пізнати нову для себе ситуацію або по-новому поглянути на вже звичні речі, обирає зі своєї пам'яті потрібний фрейм із таким розрахунком, щоб шляхом зміни в ньому окремих деталей зробити його придатним для розуміння більш широкого класу явищ або процесів...” [7: 7].

Беручи до уваги усе згадане вище, услід за вченими лінгвокогнітологами (З.Д. Попова, І.А.Стернин, М.М. Болдирев, М.М. Полюжин, А.П. Бабушкин) у нашій роботі вважаємо фрейм **багатокомпонентним концептом**, який “*мислиться у цілісності його складових частин, як об'ємне уявлення, деяка сукупність стандартних знань про предмет або явище*” [9: 119]. Розглядаючи фрейм як об'ємний концепт, дослідники наводять метафори: “**пакет**” інформації, знань про стереотипну ситуацію [2: 37] та “**кадр**”, в рамки якого потрапляє все, що є типовим для певної сукупності умов [1: 55], підкреслюють, що **фрейм** імпліціює комплексну ситуацію [1: 55]. Інакше кажучи, фрейм є системою взаємопов'язаних концептів [8: 162], якщо один з цих концептів з'являється в тексті або дискурсі, то решта концептів автоматично стають доступними. Необхідно також зазначити, що знання фрейму, які перебувають в пам'яті людини, можуть вступати у взаємодію з частинами інших фреймів. Такі точки перетину називаються вузлами, кожен з яких розглядається як окремий концепт, тому у працях вчених фрейм називають “концептуальною мережею” або “мережею концептуальних залежностей” [8: 167].

Повертаючись до будови фрейму зазначимо, що фрейм є сіткою вузлів і зв'язків (відношень) між цими вузлами [7: 34]. Також розрізняють так звані *вершинні рівні фреймів* що є фіксованими й відповідають тому, що є завжди справедливим стосовно очікуваної ситуації, та *термінальні вузли*, або *слоти*, що розташовуються нижче [8: 168]. Фрейми можуть бути спорідненими, тобто пов'язаними фреймовими системами. У таких випадках термінальні вузли вказують на умови, яким відповідає це заповнення. Часто таке заповнення розглядається як *підфрейм* або *споріднений фрейм* [8: 168], в іншій термінології, *інтегрованої фрейм*, що базується на об'єднанні вузлів або *терміналі* двох або більше фреймів. Об'єднання інтегрованих фреймів становить *фреймовий комплекс* [4: 116].

За визначенням вчених (М.М. Полюжин, Ч. Філмор) соціокультурна інформація, художніх текстів, як правило, організована у вигляді фреймів, сценаріїв, сцен [8: 169; 11: 316]. Ключові лексичні одиниці тексту чи фрагменту опису погоди, виступаючи фреймовою лексичною групою, становлять елементи лінгвістичної, ментальної чи концептуальної структури – фрейму. Досліджуючи літературні твори дістаємо підтвердження того, що фрейм **weather** має бути представлений у вигляді системи, де *вузли (терміналі)* **sunshine, frost, snow, rain, wind, cloud, storm, fog, air, sun, moon** з'єднуються асоціативними зв'язками між собою та з *вершинним елементом* –**weather**, що є іменем фрейму завдяки розгалуженням асоціаціям, що зводяться воедино, в одну комплексну ситуацію.

Саме у тексті ми спостерігаємо розгортання фрейму **weather** та його переплетіння з іншими семантичними та лексичними полями, що утворює *підфрейми, інтегровані фрейми* та, зрештою, *фреймовий комплекс*.

У художніх творах сестер Бронте, а саме: Charlotte Brontë “Jane Eyre”, Emily Brontë “Wuthering Heights”, Anne Brontë “The Tenant of the Wildfell Hall” та “Agnes Grey” знаходимо значну кількість описів погоди та природних явищ, що надають реалістичним зображенням характерів людей та їх доль романтичного відтинку. Наприклад, сонце часто символізує настання сприятливих умов у життях героїв, а зміна погоди, вітер, гроза – зміни у долях, передвісники біди, знаки переломних моментів та випробовувань. Найчастіше такі символічні елементи зустрічаємо у романі “Джен Ейр” та “Грозовий перевал”, проте романи Анни Бронте теж їх не позбавлені. Отже, відтворення дійсності у літературному творі передбачає наявність у читача не лише мовних знань, а й знань про культуру, історію, соціум. Літературний твір, з одного боку, завжди несе авторські індивідуальні особливості, адже в ньому буквальне значення слова набуває нового змісту. З іншого боку, романи сестер Бронте є прецедентними феноменами британської культури, що означає їх загальну відомість, когнітивну актуальність серед носіїв мови та культури [5: 50-51].

Відповідно до словникових дефініцій, у фреймі **weather** розгортаються *підфрейми або ж, споріднені фрейми* відносно до його основних семантичних елементів – **time** та **place**: “*weather – condition of the atmosphere at a particular place during a short period of time...*” [16: 588]. Справді, як показали огляди мовленнєвого матеріалу, розгортання фреймової лексичної **weather** у дискурсі завжди відбувається відносно певного періоду часу у реальному природному середовищі. Широко представленим у романах за кількісною ознакою (56 описів природних явищ) є *споріднений фрейм* за семантичним елементом **time**, який вербалізується лексичною одиницею **seasons**, що в свою чергу з’єднується з вузлами-концептами **winter, spring, summer** та **autumn**, а також з периферійними слотами **morning, afternoon, evening, night**.

У свою чергу, концепт **winter** реалізує раніше згадувані концепти **rain, wind, frost, snow, storm**, та характеризується загалом негативними оцінками та образами: похмурістю, (...*drear November day...*) сірістю (*It was a very grey day; a most opaque sky...*), сирістю, імлою (*The afternoon came on wet and somewhat misty...*), тощо. Наприклад: “*When Mr. St. John went, it was beginning to snow; the whirling storm continued all night. The next day a keen wind brought fresh and blinding falls; by twilight the valley was drifted up and almost impassable. ... listening to the muffled fury of the tempest ... I heard a noise: the wind, I thought, shook the door. No, it was St. John Rivers, who, lifting the latch, came in out of the frozen hurricane – the howling darkness – and stood before me...*” [14: 383].

Концепт-вузол **spring**, на противагу до попереднього, взаємозв’язаний з такими концептами, як **sun, sunshine**, слотами інтегрованого фрейму **flowers, grass**, має позитивні оцінки, викликає образи задоволення, радості, утіхи та навіть надії, наприклад: “*I have a pleasant recollection of that walk, along the hard, white, sunny road, shaded here and there with bright green trees, and adorned with flowery banks, and blossoming hedges of delicious fragrance; or through pleasant fields and lanes, all glorious in the sweet flowers and brilliant verdure of delightful May.*” [13: 58], або “*it was a lovely afternoon about the close of March; Mr. Green and his sisters had sent their carriage back empty, in order to enjoy the bright sunshine and balmy air in a sociable walk...*” [12: 83].

Summer також містить концепти **sun, sunshine**, асоціюється зі спокоєм (*basking in the sunny haze of a quiet summer afternoon*), світлом та саявом, свіжістю (*the brilliant freshness of a summer morning*), яскравими кольорами: “...*a sweet, warm evening in the latter half of June. I sat for a moment in silence, enjoying the still, pure air, and the delightful prospect of the park that lay before me, rich in verdure and foliage, and basking in yellow sunshine, relieved by the long shadows of declining day.*” [12: 136]. Проте, попри значну перевагу лексичних одиниць задоволення при описі сонячного тепла, знаходимо і негативну асоціацію: “*It was with an agitated burning heart and brain that I hurried homewards, regardless of that scorching noonday sun...*” [13: 67].

Autumn мало представлено у досліджуваних текстах, проте, треба сказати, що цей концепт, як і попередній, передає і приємні і несприятливі асоціації: “*On a mellow evening in September...*” [15: 89]; “*But though it was not far past the middle of September, the heavy clouds and strong north easterly wind combined to render the day extremely cold and dreary*” [12:13]. Припускаємо, що через особливості географічного положення та клімату, несприятливі погодні умови притаманні осені у Великій Британії мало відрізняються від зими і тому настання холодів, у свідомості мовців асоціюється з зимою: “...*the drear November day. At intervals, while turning over the leaves of my book, I studied the aspect of that winter afternoon. Afar, it offered a pale blank of mist and cloud; near, a scene of wet lawn and storm-beat shrub, with ceaseless rain sweeping away wildly before a long and lamentable blast.*” [14:2].

Досліджуючи фреймову лексико-семантичну групу **weather** за семантичною ознакою **place** у романах виокремлюємо споріднено-інкорпорований фрейм **weather and nature**, що представлений у 90 виділених з текстів блоках опису погоди. Тобто, зазначаємо, що у художніх текстах знаходяться інкорпоровані, інакше кажучи, взаємопов’язані фрейми **weather** та **nature**, вузли яких неможливо “розв’язати”, однозначно провести межі між двома фреймами, адже, як правило, у художніх текстах не розглядаються окремо лексичні одиниці, що апелюють до концептів, наприклад, **rain, wind**, або **sunshine**. У дискурсі погода тісно переплітається з природою, природними явищами, пейзажами, навколишнім середовищем, включаючи зовнішній вигляд людських осель та залученням предметів та явищ космічного простору. Таким чином, структура **weather and nature** характеризується наявністю наступних вербалізованих взаємозумовлених зв’язків: **space, landscape, plants/animals**.

Фреймовий термінал **weather and space** виділяємо зважаючи на його широку присутність у досліджених літературних текстах (40 описів). **Weather and space** зв’язаний з концептами **moon, sun, sky, stars**. Наприклад: “...*to that sky expanded before me, - a blue sea absolved from taint of cloud; the moon ascending it in solemn march; her orb seeming to look up as she left the hill tops, from behind which she had come, far and farther below her, and aspired to the zenith, midnight dark in its fathomless depth and measureless distance: and for those trembling stars that followed her course; they made my heart tremble, my veins glow when I viewed them. Little things recall us to earth: the clock struck in the hall; that sufficed; I turned from moon and stars, opened a side-door, and went in.*” [14:116]. Необхідно зазначити, що **moon** заслуговує на особливу увагу у подальших дослідженнях, оскільки цей концепт широко та яскраво представлений у художніх текстах завжди наповнений символізмом, містичністю, спонукає до роздумів над серйозними питаннями духовного

буття, наприклад: *“Then, while I lifted up my soul in speechless, earnest supplication, some heavenly influence seemed to strengthen me within: I breathed more freely; my vision cleared; I saw distinctly the pure moon shining on, and the light clouds skimming the clear, dark sky; and then I saw the eternal stars twinkling down upon me; I knew their God was mine, and He was strong to save and swift to hear.”*[13:236].

Загалом у романах сестер Бронте погодні та природні явища, як зазначалося вище, часто використовуються для створення потрібного настрою, фону для основних подій. Знаходимо 40 описів, завдяки яким окремо виділяємо фреймовий термінал **weather and landscape**, у якому фігурують наступні вербалізовані елементи (слоти) концепту **landscape**: *lawn, mansion, valley, noble summits, great hill-hollow, wood, roads, meadows, park, sands, bay, ocean, waves, cliffs*, тощо, наприклад: *“...the sun was shining through the blind, and I thought how pleasant it would be to pass through the quiet town and take a solitary ramble on the sands while half the world was in bed. ... There was a feeling of freshness and vigour in the streets; ...when my foot was on the sands and my face towards the broad, bright bay, no language can describe the effect of the deep, clear azure of the sky and ocean, the bright morning sunshine on the semi-circular barrier of craggy cliffs surmounted by green swelling hills, and on smooth wide sands, and the low rocks out at sea – looking, with their clothing of weeds and moss, like little grass-grown islands – and above all, on the brilliant, sparkling waves. And then, the unspeakable purity and freshness of the air! There was just enough heat to enhance the value of the breeze, and just enough wind to keep the whole sea in motion, to make the waves come bounding to the shore, foaming and sparkling, as if wild with glee.”* [12:144]. Крім того, повнота розгляду природи у художній літературі, що є матеріалом нашого дослідження, запезпечується залученням елементів флори та фауни. Фактом, що підкреслює специфіку мисленнєвих конструкцій зосереджених у романах є нечасті згадки птахів (ластівок, солов'я) в описах природи поряд з численними зверненнями до рослинного світу та взагалі оминанням тварин. Концепт **plants / animals** у складі фрейму **weather** вербалізується наступними лексичними одиницями: *shrub, trees, fir-cones, leaves, vegetation, verdure, flowery, moss, chestnut-tree, nightingale's song, larks, bees, golden crocuses, snowdrops, primroses, grass, wild-flowers, ash-trees, deer*, наприклад: *“...March... golden crocuses... earliest flowers at the Heights... “They remind me of soft thaw winds, and warm sunshine, and nearly melted snow.”*[15:123]; *“I opened the glass door in the breakfast room: the shrubbery was quite still: the black frost reigned, unbroken by sun or breeze, through the grounds. ... but I found no pleasure in the silent trees, the falling fir-cones, the congealed relics of autumn, russet leaves, swept by past winds in heaps, and now stiffened together.”* [14:33]. Останній з прикладів якраво ілюструє не тільки вербалізацію у одному й тому ж описі перераховані вище концепти, що були визначені вузлами (терміналами) фрейму **weather**, а й розгортання в межах одного висловлювання споріднено-інтегрованих фреймів **seasons** та **nature**.

На завершення зазначимо, що вважаємо виділені у ході нашого дослідження концепти **sunshine, frost, snow, rain, wind, cloud, storm, fog, air, sun, moon** вершинними рівнями фрейму **weather**, які потребують подальшого детального когнітивного аналізу у рамках моделювання фрейму **weather**.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабушкин А.П. Концепты разных типов в лексике и фразеологии и методика их выявления // Методологические проблемы когнитивной лингвистики: Научное издание. / Под редакцией И.А. Стернина. – Воронежский государственный университет, 2001. – с.52-58.
2. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика / Николай Николаевич Болдырев. – Тамбов: Издательство “ТГУ”, 2000. – 124с.
3. Карасик В.И. Языковой круг, концепт, дискурс / Владимир Ильич Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477с.
4. Козак С.В. “Людина і природа” у літературно-художньому дискурсі: досвід фреймового аналізу: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04/ Софія Веніамінівна Козак. – Луцьк, 2007. – 247с.
5. Красных В.В. Виртуальная реальность или реальная виртуальность? (Человек. Социальное взаимодействие. Коммуникация) / Виктория Владимировна Красных. – М.: Диалог – МГУ, 1998. – 352с.
6. Краткий словарь когнитивных терминов / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина. – М.: Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. – 245с.
7. Минский М. Фреймы для представления знаний / Марвин Минский. – Москва: Энергия, 1979. – 152с.
8. Полужин М.М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення / Михайло Михайлович Полужин. – Ужгород: Видавництво “Закарпаття”, 1999. – 240с.
9. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика / Зинаида Даниловна Попова, Иосиф Абрамович Стернин. – Москва: Восток – Запад, 2010. – 314с.
10. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / Анатолій Миколайович Приходько. – Зопоріжжя: Прем’єр, 2008. – 332с.
11. Филлмор Ч. Основные проблемы лексической семантики / Чарльз Дж. Филмор // Зарубежная лингвистика III: Пер. с англ., нем. фр. /Общ. ред. В.Ю. Розенцвейга, В.А. Звегинцева, Б.Ю. Городецкого. – М.: Издательская группа “Прогресс”, 1999. – 352с.
12. Brontë Anne. Agnes Grey / Anne Brontë. – Wordsworth Classics, 1999. – 168p.
13. Brontë Anne. The Tenant of Wildfell Hall / Anne Brontë. – Penguin Popular Classics, 1994. – 378p.
14. Brontë Charlotte. Jane Eyre / Charlotte Brontë. – Collins Classics, 2010. – 490p.
15. Brontë Emily. Wuthering Heights / Emily Brontë. – Penguin Popular Classics, 1994. – 279p.
16. The New Encyclopedia Britannica in 30 Volumes. – Encyclopedia. – 1978.